№ 157 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՅՈՒԼԻՍԻ 24 — 1903 — ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՅՈՒԼԻՍԻ 24 № 157

ԵՐԵՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Բաժանորդները գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ» կամ Tiflis, Rédaction «Mschak». Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ. Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Բորոտութիւնը գիւղերում.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Խղճացէք գիւղացիներին. Նամակ Վաղարշապատից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.—Նամակներ Ֆինլանդիայից։

ԲՈՐՈՏՈՒԹԻՒՆԸ ԳԻՒՂԵՐՈՒՄ

Բժշկական այն արշաւախումբը, որ պտտում էր Երևանեան նահանգի զանազան կողմերում աչքի հիւանդութիւնները բժշկելու նպատակով, ի մէջի այլոց երևան հանեց մի տխուր իրողութիւն, այն է, որ մեր գաւառներում տարածված է բորոտութիւն։ Մանաւանդ շատ են պատահել բորոտներ Նոր-Բայազէտի գաւառում, որտեղ օդը, ջուրը և առհասարակ կլիմայական պայմանները շատ լաւ են, և եթէ կան աննպաստ հանգամանքներ՝ դրանք միայն առտնին կենցաղավարութեան և առողջապահական զանցառութիւնների մէջն են։

Դժբաղդաբար այդ վտանգաւոր և քայքայիչ հիւանդութեան վրա տեղական ազգաբնակութիւնը այնպիսի լուրջ ուշադրութիւն չէ դարձնում, որը անհրաժեշտ է։ Բորոտը շարունակում է ապրել նոյն գիւղում, նոյն ընտանիքում, որտեղ նա նկատվել է և շարունակում է վարակել և ուրիշներին, այդպիսով կազմելով մի մշտական անշէջ բուն այդ սարսափելի և զզուելի հիւանդութեան համար։

Բայց այն, ինչ որ ներելի է համարում իր համար գիւղական տգիտութիւնը, նա չէ կարող երբէք տանելի լինել այն շրջանների համար, որոնք հասկանում են թէ ինչ է բորոտութիւնը և թէ որքան սարսափելի հետևանքներ նա կարող է ունենալ տեղական ազգաբնակութեան առողջական դրութեան վրա։

Ներկայումս բորոտների համար հիմնված է մի յատուկ ապաստարան—բուժարան հիւսիսային Կովկասում, որտեղ խնամք և հոգատարութիւն են ստանում հիւսիսային Կովկասի գիւղերում պատահած բորոտները և մասամբ ուրիշ տեղերից բերվածները։ Մինչև այժմ դեռ չէ գտնված բորոտութիւնը բժշկելու ճակատ միջոց։ Ճիշդ է, գիտնականները եռանդուն փորձեր են անում գտնելու բժշկութեան միջոց և մինչև անգամ երևացին տեղեկութիւններ մի քանի աջող փորձերի մասին, բայց մինչև այժմ այդ փորձերը դեռ իրանց սաղմնային դրութեան մէջն են և դեռ անհրաժեշտութիւն է զգացվում այդ ախտի դէմ մաքառումը առաջ տանելու նախկին եղանակով, այն է կղզիացնելով ախտաւորներին և թոյլ չը տալ, որ առողջները նրանց հետ շփվեն և վարակվեն։ Եթէ մենք չենք կարող բժշկել այն դժբաղդներին, որոնք վարակվել են այդ հիւանդութիւնից, գոնէ պէտք է ազատ պահենք վարակումից ազգաբնակութեան առողջ մասը և այդպիսով կամաց-կամաց դուրս վանենք վտանգաւոր ախտը այն տեղերից, ուր նա բուն է դրել և տարիներ շարունակ վերցնում է զոհեր ժողովրդից։

Թող գիտութիւնը իր ջանքերը չը խնայէ դարման գտնելու բորոտների համար և ազատէ դժբաղդներին տանջանքներից ու հիւծվելուց։ Բայց մինչև այն օրը, երբ գիտութիւնը կարող կը լինի և այդ ծանր հարցը լուծելու, թող մեր անհոգութեան և զանցառութեան պատճառով չը զոհվեն այն մարդիկ, որոնք կարող են ազատ մնալ հիւանդութիւնից։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԽՂՃԱՑԷՔ ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐԻՆ

Արդէն ամենքիս յայտնի է, որ գիւղական հասարակութեան շրջաններում ընթերցասիրութիւնը բաւական պահանջներ ունի։ Յայտնի է և այն, որ գիւղացիները իրանց ընթերցասիրութեան ծարաւը յագեցնելու համար ոչ գիրք ունեն և ոչ լրագիր, թէպէտ մեծ ցանկութիւն կայ, մանաւանդ գիւղի երիտասարդ դասակարգի մէջ, ձեռք բերել նորանոր մտքեր պարունակող որ և է գիրք և կարդալ։ Սակայն մեր բոլորիս բուռն ցանկութիւնն է նաև միջոց տալ գիւղացիներին՝ նրանց մտաւոր հորիզոնը մի փոքր լայնացնելու համար։ Բայց, ասացէք խնդրեմ՝ կա՞ն այդպէսի միջոցներ։ Դրա պատասխանը, դժբաղդաբար, բացասական է, քանի որ ոչ ոք իր բարոյական պարտականութիւնը չը կատարեց՝ գիւղացիների ձեռքը կարդալու նիւթ տալու վերաբերմամբ։

Գիւղացիներից շատերը, որոնք գրագէտ և ընթերցասէր դասին են պատկանում, կասկած չը կայ, որ դիմում են սրան նրան, մօտ քաղաքներում իրանց բարեկամներին և ծանօթներին, գիրք և լրագիր խնդրելով, թէկուզ հին համարներ լինեն։ Այդ դէպքում, ի հարկէ, շատերը ձեռք չեն բերում, միւսները ստանում են ժամանակաւոր կերպով մի որ և է նիւթ կարդալու համար, կրկին սկըսում են կարդալ իրանց տան Աւետարանը, կտակարանը, Սաղմոսը, Ժամագիրքը, Այսմաւուրքը, Հարանց-Վարքը և այլն։ Բայց դրանցով ընթերցանութեան ծարաւը չի յագեցնվի։ Տուէք միջոցներ գիւղամատչելի, թեթև կերպով ձեռք բերելու մեր նոր գրականութեան վերաբերեալ գրքերը, բժշկական, առողջապահական բրօշիւրները, գիւղատնտեսական և այլ խրատները՝ կարդալու և բան հասկանալու։

Խղճացէք մեր գիւղացիներին. գոնէ դուք, պ.պ. հեղինակներ, բժիշկներ, մատենագէտներ, գրականագէտներ. խնայեցէք գիւղական անտէր հասարակութեան և ձեր մտաւոր արտադրութիւնից մասն հանէք գեղջկական հասարակութեան, որի իսկական անդամներն էք դուք։ Եթէ ցանկանում էք, որ ձեր գրածները տարածվեն գիւղական շրջաններում, փոխէք ձեր գրքերի տարածման ձևը, և մի բաւականացէք միմիայն յայտարարութիւն տպելով լրագիրներում, թէ այս ինչ գիրքը արդէն լոյս տեսաւ և արժէ այսքան կոպէկ։ Այդպիսով ձեր գիրքը գիւղերում չի տարածվի. կամ թէ մի բաւականացէք ձեր մտքի և գիտութեան արդիւնքը յանձնելով միայն ընտրեալ քաղաքների գրավաճառանոցներին կամ դարսելով ձեր դարակներում, այն մտքով, որ գնողները իրանց-իրանց գան գաւառներից և գնելով գիրքը՝ տանեն իրանց շրջանը։ Եւ դուք կարծում էք, որ գիւղացին ինքնաբերաբար վեր կը կենայ և փող կամ նամակ կուղարկէ մեծ քաղաքների գրավաճառներին և կը պահանջէ վերադիր վճարով մի որ և է գիրք կարդալու համար։ Դա չեղած բան է մեզանում.—Գիւղերում գրքեր և բրօշիւրներ տարածելու համար պէտք է ունենաք գաւառական շրջաններում շրջիկ գործակալներ, կամ տեղական ագենտներ, որոնք աշխատէին, հնար եղածին չափ, «զոռով-խաթրով» ծախել, կամ ինչպէս ընդունված է ասել մեզանում, «սաղացնել» գիրքը, թէ իր իսկական գնով, թէ կիսագնով և թէ՝ շատ դէպքերում՝ նոյն իսկ ձրի և այդպիսով ընդհանրացնել ընթերցանութեան գործը գիւղի խաւար անկիւններում։

Մի և նոյն է, եթէ ձեր գրքերը ձեր դարակներում և գրավաճառանոցներում դարսած պէտք է մնան փոշու տակ և գիւղացին դրանից օգտվելու չէ երբէք։ Մի բաւականացէք, կրկնում ենք, ձեր լուսաւոր մտքի արտադրութիւնը տարածելով քաղաքների մէջ միայն, այլ և մտաբերէք նաև գիւղացիներին և խղճացէք նրանց։

Կոան

Նոր-Բայազէտ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՖԻՆԼԱՆԴԻԱՅԻՑ

Հանգէ, յուլիսի 10-ին

II

Ֆինլանդիան կամ Սուօմէնմաան, Սուօմին, ինչպէս իրանք ֆինները են անուանում, մի երկիր է, որ գտնվում է Նորվեգիայի սարերի հիւսիսային խուլթերի, Բօտնիքեան ծոցի, Ֆինական ծոցի և Լադոգա ծոցի մէջ տեղ, համնելով իր հիւսիսային մասով մինչև սառուցեալ ովկիանոսը։ Նա սահմանակից է Նորվեգիային և Շվեդիային, որի մի մասն էր կազմում առաջ։ Նրա ամբողջ տարածութիւնն է 350,216 քառակուսի վերստ կամ 373,604 քառ. կիլօմէտր, որից 41,660 կիլօմէտր բռնում են լճերը և այդ պատճառով, Ֆինլանդիան կոչվում է նաև «հազարաւոր լճերի երկիր»։ Նա կազմում է Ռուսաստանի մասը, «Մեծ-իշխանութիւն Ֆինլանդիայի» անունով, իր առանձին օրէնքներով և սովորութիւններով, առանձին վարչութեամբ, բաղկացած է 8 նահանգներից, 37 քաղաքներից և մօտ 1000 գիւղական համայնքներից։

Վերջին վիճակագրական տեղեկութիւնների համաձայն, Ֆինլանդիայի ազգաբնակութեան թիւը $2^1/_2$ միլիօն է, այս կազմութեամբ.

1) Ֆինն . . . 2,169,000—85%
2) Շվեդ . . . 341,500—$13^1/_2$%
3) Ռուս . . . 7,000— $^1/_2$%
4) Գերմանացի . . 1,790
5) Լապլանդցի . . 1,150— 1%
6) Ցիգան . . 1,551

Ունենալով այդպիսի սակաւ ազգաբնակութիւն, Ֆինլանդիան, Ռուսաստանի հիւսիսային նահանգների նման, ահագին տարածութիւն է բռնում, հաւասար Անգլիայի, Սկովտիայի, Իրլանդիայի, Բելգիայի և Հօլլանդիայի միացած տարածութեան, այնպէս որ ամեն մի քառակուսի կիլօմէտրի վրա ընկնում է 715 մարդ, մինչ դեռ եւրօպական Ռուսաստանում նոյն տարածութեան վրա ընկնում է 20 մարդ։

Չը նայելով իր ծայրագոյն հիւսիսային դիրքին, երկու աշխարհագրական նպաստաւոր պայման մեծ ազդեցութիւն են գործել նրա կլիմայի մեղմութեան և բարձր կուլտուրական զարգացման վրա։ Առաջին պայմանը հօլֆշտրէմն է, որ մեղմացնում է կլիմայի խստութիւնը և այդ պատճառով երկրագործութիւնը ծաղկում է այնպիսի տեղերում, որ նայելով լայնութեան աստիճանին, չը պէտք է ծաղկէր։ Երկրորդ նպաստաւոր պայմանը այն է, որ Ֆինլանդիան թեքված է ամբողջովին դէպի հարաւ և ոչ դէպի հիւսիս, ինչպէս Ռուսաստանի հիւսիսային մասը, Սիբիրը և նրա բոլոր ջրերը-գետերը, գետակները հոսում են ոչ թէ դէպի Սառուցեալ ովկիանոսը, այլ դէպի Ֆինական ծոցը և Բալտիկ ծովը, որը հաղորդակցվում է ոչ թէ Սառուցեալ ովկիանոսի, այլ և տաք Ատլանդեան ովկիանոսի հետ, որ եւրօպական կուլտուրայի զարգացման հզօր ֆակտօրներից մէկն է հանդիսացել միշտ։

Պէտք է իմանալ, որ Ֆինլանդիան առաջ ամբողջովին ծածկված է եղել ջրով և նա, ինչպէս ասում են ծովի դուստրն է։ Ծովը մի ժամանակ ծածկում էր Ֆինլանդիայի ամբողջ մակերևոյթը և ապա սկսեց կամաց-կամաց յետ նահանջել, մի բան, որ շարունակվում է և այսօր և դժուար չէ համոզվել այդ բանի մէջ, համեմատելով Ֆինլանդիայի այժմեան և հարիւր տարի առաջվան աշխարհագրական քարտէզը. կան տեղեր, որոնք 100, նոյն իսկ 70—80 տարի առաջ ջուր էին, այսօր ցամաք են։ Նոյն իսկ այսօր Ֆինլանդիայի տասներորդ մասը ծածկված է ջրով—հազարաւոր մանր և մեծ լճերով, որոնք որոշ առանձնայատկութիւն ունեն։ Շրջապատված գրանիտային ահագին ժայռերով, նրանք միացած են միմեանց հետ արագավէժ հոսանքներով, այնպէս որ, իսկապէս, նրանք կազմում են մեծ գետեր, դանդաղ հոսանքով։ Գետերը մեծ չեն, բայց սաստիկ արագահոս, ջրվէժների առատութեան պատճառով, որոնց մէջ հռչակաւոր է Իմատրա ջրվէժը, Վիբորգ քաղաքի մօտ, որ Ամերիկայի Նիագարա ջրվէժից 25 միլիօն խոր. ֆուտ աւելի ջուր է թափում և որի աղմուկը լսելի է $5^1/_2$ վերստից։

Աշխատասէր ֆինները կարողացել են, ի հարկէ, օգտվել այդ ջրերից. նրանք միացրել են ջրային շատ սիստեմներ, շինել են ջրանցքներ, որոնց մէջ շատ հռչակաւոր է Սայմի մեծ ջրանցքը, որ շինվել է Նիկոլայ I կայսրի ժամանակ, 1844—1856 թւերին և որը միացնում է Սայմա և Ենօվէս լճերը Ֆինլանդական ծոցի հետ։ Առհասարակ, նաւարկութեան յարմարութեան, ճանապարհների զօրացման և ջրանցքների միացման համար ֆինլանդացիները շատ բան են արել։ Լճերի մէջ եղած տարածութիւնը ծածկված է անհամար ժայռոտ բարձրութիւններով, որոնց մէջ նշանաւոր է Պունկահարի բարձրութիւնը։ Ամեն տարի հարիւրաւոր տուրիստներ գալիս են այդտեղ, որտեղից հիանալի տեսարան է բացվում շրջակայ լճերի վրա նրանց բազմաթիւ փոքրիկ կղզիներով, յայտնի շ խ է ր ն ե ր ո վ, կենդանագրական ժայռերով, անտառներով և այդ շխէրների մէջ սփռված շինական տներով։

Գեղեցիկ է շխէրների տեսքը. նրանք գօտու նման շրջապատում են Ֆինլանդիայի հարաւային և հարաւ-արևմտեան ափերը։ Շխէրները փոքր կամ մեծ կղզիներ են միմեանց մօտ. նրանց բաժանող ջրանցքներով անցնում են նաւերը, երբեմն այնքան մօտ ափին, որ քիչ է մնում նաւը կպչի։ Շխէրները ծածկված են մացառներով և բուսականութեամբ. տեղ տեղ երևում են խրճիթներ, հովիտների մէջ, հիւթալի խոտաւէտ դաշտերում արածում են կովերը և ամեն մի շխէր, չը նայելով խրճիթների սակաւաթիւ լինելուն, մի մի գիւղ են կազմում, և Ֆինլանդական գիւղերը հէնց նրանով են աչքի ընկնում, որ գիւղական խրճիթները միմեանցից բաժանված են բաւական մեծ տարածութեամբ։ Գեղեցիկ են շխէրները Հէլլսինգֆօրսից Հանգէ գալիս. շոգենաւը ամեն րօպէ անցնում է շխէրներով շրջապատված մանուածապատոյտ ջրանցքների միջով։ Շխէրները մեծ յարմարութիւն են ներկայացնում նաւարկութեան համար. նաւերը չեն ենթարկվում ծովային խոշոր ալիքների և որովհետև նրանք ներկայացնում են բաւական յարմար նաւահանգիստներ, ուստի վատ եղանակին և գիշերը նաւերը պատսպարվում են։

Ֆինլանդական ծովերը լիքն են ձկներով, որոնք կազմում են ծովափնեայ ազգաբնակութեան գլխաւոր սնունդը։ Մնացած տեղերում գիւղական ժողովուրդը կերակրվում է գլխաւորապէս թթու մածունով և սև հացով, որ շատ նման է մեր Թարաքամա թուրքերի սաջի վրա եփած հացին։ Գիւղերում տարին մի քանի անգամ եփում են այդ հացը և չորացնելով անցկացնում թելի վրա ու կախ տալիս խրճիթի առաստաղից։ Անբերրի տարին, այդ հացի հետ խառնում են ծառի կեղև։ Ձուկը ուտում են աղած և հում ու վրան խմում են թան կամ կվաս. Նոյն իսկ այն հիւրանոցում, որտեղ մենք ապրում ենք, «Hotel Bellevue», որ ամենալաւ հիւրանոցներից մէկն է, տալիս են մեզ ճաշին մածունի ապուր և ֆինլանդական հաց, որ շատ աղի է և առհասարակ կերակուրները աղի են պատրաստում։ Երևի աղալի սնունդի պահանջը այնքան մեծ է, որ, ինչպէս ինձ պատմեցին, Ֆինլանդիա-

ՆԱՄԱԿ ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ

—

Յուլիսի 17-ին

Այս տարի, շնորհիւ երկար և չը տեսնված ցուրտ ձմեռվան, հացաբոյսերը շատ ուշ աճեցին և հասկեր գցեցին, որից և հունձն էլ ուշ սկսվեց, մինչդեռ անցեալ տարի այս ժամանակ նոր ցորենը արդէն դուրս էր եկել. Ցորենների ուշ հասնելը ազդել է նաև պտուղի վրա, այնպէս, որ բերքը միջակ է և տեղ-տեղ էլ նուազ. այսպէս մի սայլ քոլաղից (չը ծեծված ցորեն) կարելի է ստանալ այս տարի առնուազն երեք և առ առաւելն հինգ սոմար (1 սոմարը 3 պուդ) ցորեն. իսկ բերրի տարիներում աւելի էր ստացվում.

Խաղողի այգիները ներկայումս շատ առատ դրութիւն են ներկայացնում և կարելի է լաւ արդիւնք սպասել դրանցից. Ամառվայ ծառապտուղներն էլ առատ էին ընդհանրապէս, թէև որոշ տեղերում էլ ցրտահար եղան.

Ինչ վերաբերում է բամբակին, նրա մասին առ այժմ դժուար է հաստատ բան ասել. քանի որ մինչև նրա բացվելը դեռ շատ ժամանակ կայ և այդ կախված է ջրից. Այստեղ հարկաւոր եմ համարում յիշել, որ մեր գաւառի Խաթունարխ գիւղում, որտեղ մինչև այս տարի բացառապէս չալթուկ (բրինձ) և մասամբ էլ բամբակ էին ցանում, այս տարի բոլոր ճահիճները չորացնելով և չալթուկը վերացնելով, սկսեցին բացառապէս բամբակ ցանել, մասամբ նաև ցորեն. Բամբակների առաջին ծիլերը ճահիճներից դեռ ևս մնացած որդերը հողի տակից կերան. գիւղացիները կրկին ցանեցին և դարձեալ կերան, փչացրին. սակայն գիւղացիները չը յուսահատվելով, երրորդ անգամ ևս ցանեցին և այս անգամ նորից վարելով և խնամքով մանրացնելով հողը, որից և բարեբեր հետևանք ստացվեց.

Պէտք է յիշել, որ չալթուկներից պատճառված այդ և նման գիւղերում գոյացած արհեստական ճահիճները շատ վատ կերպով նպաստում են զանազան հիւանդութիւնների գոյանալուն և տարածվելուն. այդպիսի տեղերում միշտ թագաւորում է մ ա լ ա ր ի ա կոչված հիւանդութիւնը. Գիշերներն անգամ մարդ այդ գիւղերում քնել չէ կարողանում—այնքան բազմաթիւ են այդտեղ չանթող մոծակները. Գիւղացիները կտաւներից վրաններ են շինում և կապում «քեաթիլներից» («քեաթիլ» կոչվում է փայտերից և տախտակներից շինած մէկ կամ երկյարկանի բարձր տեղեր, որոնք շինում են հով լինելու և բորենի գազանից պաշտպանվելու համար) և մտնում մէջը քնում. Այսպիսով նրանք պաշտպանվում են մոծակների սարսափելի չանթերից. Ի հարկէ, չորացնելով այդ ճահիճները, գիւղացիները մեծ խելօքութիւն են անում, ազատվելով թէ չալթուկների վրա դժոխային չարչարանքներ թափելուց և թէ հիւանդութիւններից ու վնասակար միջատներից. Թէև բրինձն ինքն ըստ ինքեան մի օտարական նիւթ է, բայց անհամեմատ աւելի օգտակար է ցորեն, սեխատան և բամբակ ցանելը. աչքի առաջ ունենալով առաջինի վրա թափվող անասելի նեղութիւնները և նրանից գոյացվող վերոյիշեալ հիւանդութիւնները.

Վերը ես յիշեցի, որ եթէ մեր բամբակները, ինչպէս և այգիները, ջրվեն, մեծ արդիւնք կը տան. Սակայն ներկայումս թէ Վաղարշապատում և թէ շրջակայ ներքևի գիւղերում ջրի մեծ պակասութիւն է զգացվում. Պէտք է լինել մեր գաւառի Արարատի ջրային շրջանի մեքաբի վարչութեան կենտրոն Հաջիղարա գիւղում, և ապա զգալ և հասկանալ, թէ ինչպէս մեր ժողովուրդը որքան կարիք ունի այդ ջուր կոչվող նիւթին. Այստեղ դուք կը տեսնէք զանազան գիւղերից եկած ներկայացուցիչների, որոնք մերթին պատմում են իրանց գիւղերի դրութիւնը, մէկը միւսից ցաւալի, մէկը միւսից ողբալի ու կցկտուր... Շատ անգամ է ինձ պատահել գիւղերում տեսնել, թէ ինչպէս երբեմն գիւղացուհիները ստիպված են եղել խմելու ջուր ճարելու համար հեռանալ մինչև ջրաղացները և նրանց տակին կամ ծառերի հովին լճացած ջրերից բերել, առուների բացարձակ չորութեան պատճառով. Փառք Աստուծոյ, այս տարի այս դժբաղդութեան չեն արժանացել գիւղերը, ինչպէս այդ եղաւ անցեալ տարի...

Երբեմն էլ պատահում է, որ մերթին շրջապատող ներկայացուցիչները ջրերի գլխին «խափա-բողազ» բռնել, սակաւաջուր առուի վրա կռուելով, փոխանակ միանալուն միահամուռ ույժերով վերևից ջուր բերելու. Արագած լեռը, որտեղից և կազմվում է մեր դաշտը ոռոգող Քասախ գետը, ներկայացնում է ջրի մի առատ ամբար, ինչպէս և վկայում են բոլորը, որը սպասում է ձեռնարկող ձեռքերի. Սակայն մեր ժողովուրդը իր սեպհական ուժերով երբ կարող է այդպիսի քայլ անել. Նախաձեռնութեան համար մեր ժողովրդին պակասում է առաջին՝ գիտակցութիւն, երկրորդ՝ միութիւն, երրորդ՝ բանիմաց և անձնուէր առաջնորդներ և չորրորդ՝ դրամական զոհաբերութիւն, որը ինքն ըստ ինքեան առաջ կը գայ, եթէ վերոյիշեալ երեք պայմանները իրագործվեն.

Բ. Մարտիրոսեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Միխայլովկա (Հաջիբենդ), յուլիսի 20-ին

Թոյլ տուէք ինձ «Մշակ»-ի միջոցով յայտնել անկեղծ շնորհակալութիւնս Շուշուայ իմ խմբի բոլոր անդամներին, որոնք սիրալիր կերպով մասնակցեցին յուլիսի 4-ին և 11-ին տուած իմ համերգներին, և Շուշուայ հասարակութեան, որը իր ներկայութեամբ յարգեց հանգուցեալ սիրելի եղբօրս յիշատակը. Առանձին շնորհակալութիւնս եմ յայտնում հետևեալ անձանց, որոնք իրանց սիրալիր աջակցութեամբ նպաստեցին իմ համերգների բարոյական և նիւթական աջողութեան՝ տ.տ. Ա. Աղամալեանին, Մ. Բախտամեանին, Մ. Թամիրեանին, օր.օր. Հ. Սարգսեանին, Վ. Զաքարեանին, պ.պ. Ս. Դեմուրեանին, Բալայեանին, Խանզամիրեանին և ուրիշներին.

Գոչ. Կարա-Մուրզա

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, թէ Ժամհարեանին սպանող երիտասարդին յանձն է առել դատարանում պաշտպանելու յայտնի ռուս փաստաբան Պլեվակօ. Ցանցաւորին պէտք է դատէ ոչ զինուորական, այլ երդուեալների դատարանը.

—

Յուլիսի 17-ին, Կուրսկի նահանգում գտնվող իր կալուածքում վախճանվեց պրոֆէսոր Լիւէնկօ, որի մահով կովկասեան նաւթային արդիւնաբերութիւնը կորցրեց իր նշանաւոր գործիչներից մէկին. Պրոֆէսոր Լիւէնկօ առաջինն էր այն ռուս գիտնականներից, որոնք ուշադրութիւն դարձրին ռուսական նաւթի վրա և գուշակելով նրա ապագայ զարգացումը՝ իրանց գիտնական աշխատանքներով ամեն կերպ աշխատեցին նպաստել այդ զարգացմանը. Լիւէնկօ մեռաւ յանկարծական մահով այն ժամանակ, երբ նա դեռ ևս լի էր եռանդով և դեռ շատ ծառայութիւններ կարող էր մատուցանել մեր երկրի նաւթային արդիւնաբերութեան.

—

«С. П. Вѣд.» լրագրի թղթակիցը Դոնի շրջանի Շալամեվկա գիւղից հաղորդում է հետևեալ զարհուրելի դէպքի մասին, որ պատահել է յիշված գիւղի մօտ, Վարլամով կալուածքում. Երեկոյեան, դաշտային աշխատանքներից յետոյ, 33 բանուոր աղջիկներ միասին գնացին քնելու մի մարագում. Այդ բանը իմացան երիտասարդները և աշխատեցին ներս խուժել մարագը. Աղջիկները ամեն կերպ աշխատում էին պաշտպանվել, բայց անաջող, որովհետև մարագը ներսից չէր փակվում. Այդ ժամանակ աղջիկները դիմեցին անասնապահին և խնդրելով պաշտպանութիւն ցոյց տալ իրանց՝ խնդրեցին մի և նոյն ժամանակ փակել մարագը դրսից մինչև առաւօտ. Երիտասարդները, ըստ երևոյթին, հրաժարվեցին իրանց մտադրութիւնից, տեսնելով որ մարագի դուռը արդէն փակված է դրսից. Ցանկարծ կէս ժամից յետոյ, երբ այլ ևս ոչ ոք չը կար մարագի մօտ, մարագն սկսում է այրվել. Քրնաթաթախ աղջիկները, թանձր ծխի մէջ, բարձրաձայն աղաղակներով սկսեցին աշխատել կոտրելու դուռը, բայց այդ չաջողվեց նրանց. Երբ հրդեհը հեռուից տեսնելով անասնապահները և ուրիշ բանուորները վազեցին դէպի մարագը, մարագի տեղ նրանք գտան ծխացող ածուխի կոյտեր, որոնց տակից էլ հանվեցին 33 աղջիկների կիսայրված դիակները. Թղթակիցը աւելացնում է, թէ մարագը հրդեհելու մէջ կասկածում են այն երիտասարդներին, որոնք կամենում էին բռնի մտնել մարագը.

—

Կանանց պաշտպանութիւն ցոյց տուող ռուսական ընկերութիւնը զբաղված է այժմ մի գաղութ հիմնելու հոգսով Պետերբուրգում՝ չամուսնացած մայրերի համար. Գաղութի նպատակն է օգնութիւն ցոյց տալ այն չամուսնացած կանանց, որոնք դժբաղդ հանգամանքների բերմունքով մայր են դարձել և միջոց չունեն պահելու իրանց երեխաներին. Գաղութին, Բարձրագոյն հաճութեամբ, արդէն յատկացրած է 10 դեսեատինից բաղկացած մի հողաբաժին, որի վրա և կառուցվում են գաղութի համար անհրաժեշտ շինութիւնները. Ընդունվելով իրանց երեխաների հետ գաղութի մէջ՝ կանայք կը դրվեն այնպիսի պայմանների մէջ, որ երեք-չորս տարվայ ընթացքում կարողանան հիմնաւորապէս ուսումնասիրել գիւղատնտեսութեան որ և է ճիւղ, որ և է արհեստ և գրագիտութիւն.

—

ԱՆԱՊԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Երէկ, յուլիսի 17-ին, դերասան Ստեփանեանցը, մասնակցութեամբ սիրողների, քաղաքային այգու թատրոնում, տուեց մի ներկայացում. Խաղացին «Թագի համար» հայերէն և «Հիւր»՝ ռուսերէն լեզուով. Ներկայացումն անցաւ լաւ. Հասարակութիւնը վարձատրեց դերասանին բուռն ծափահարութեամբ. Տեղական սիրողները մտադիր են օգոստոսի սկզբներին տալ և մի ուրիշ ներկայացում, մասնակցութեամբ պ. Ստեփանեանցի. Ցանկանում ենք աջողութիւն».

—

ԴԵՐԲԵՆԴԻՑ մեզ գրում են. «Շաբաթ օրը, յուլիսի 19-ին տեղիս հասարակական դահլիճում հայ երիտասարդ սիրողների խումբը տուեց մի ներկայացում յօգուտ տեղական իգական պրոգիմնազիայի. Դրել էին պ. Մանուէլեանցի «Դոկտոր Երուանդ Բոչյաեան» 4 գործողութեամբ կոմեդիան և պ. Ա. Աբէլեանի 1 արարուածով «Նաֆթի Ֆօնտան» վօդևիլը. Դահլիճը լիքն էր հասարակութեամբ. Ներկայացումը աջող անցաւ».

—

յում երբ յանցաւորին կամենում են ենթարկել սաստիկ պատժի, նրան տալիս են բանտում անալի հաց և ջուր. Սննդի մի այլ գլխաւոր միջոցը կազմում է գետնախնձորը. միսը թանգ է և հազուագիւտ ու միայն ունեւոր քաղաքացիներն են գործածում, այն ևս աղած և միսած. Բայց սուրճը ընդհանուր գործածական է, թէ քաղաքներում և թէ գիւղերում.

Ինձ չը պատահեց տեսնել, նոյն իսկ գիւղացիների վրա, ֆինլանդական ազգային հագուստ. ասում են, որ ազգային հագուստը պահվել է միայն մի քանի հեռաւոր անկիւններում. Ամենքը, առ հասարակ, հագնվում են եւրոպական տարազով, բայց հագնում են և ֆինլանդական յատուկ կօշիկներ պ ի է կ ս ո ւ ս, մեր երկրի գիւղացիների տրեխների նման. Կանայք գիւղերում ծածկում են գլուխը թաշկինակով, իսկ քաղաքներում—գլխարկով և ընդհանրապէս հագնվում են շատ պարզ. Պէտք է ասել, որ մինչև 40—50 տարի սրանից առաջ, Ֆինլանդիայում շատ զարգացած էր տնայնագործութիւնը և նա հայթհայթում էր իր բոլոր պէտքերը տնայնական արդիւնագործութեամբ. Սակայն այժմ ֆաբրիկային և գործարանական արդիւնաբերութիւնը, մեծ ծաւալով զարգացած լինելով, սպանել է տնային արդիւնագործութիւնը և միայն հիւսիսային մի քանի հեռաւոր գիւղերում, գիւղացիները դեռ հագնում են իրանց պատրաստած տնային մոխրագոյն չուխայի բաճկոնակներ. Պէտք է այս ևս իմանալ, որ ազգային խայտաճամուկ զգեստի վերացման նպաստել է, ինչպէս վկայում են ճանապարհորդները, լիւտերական եկեղեցու պիէտիկական ուղղութիւնը.

Չը նայելով գրանիտային ժայռերին, կլիմայի դժնդակութեան, ճանապարհների առատութիւնը և բարեկարգութիւնը, նոյն իսկ յետ ընկած գիւղերում, իսկոյն հրաւիրում է ճանապարհորդի ուշադրութիւնը. Ամեն մի 12—20 կիլոմէտր տարածութեան վրա մի պօստային կայարան կայ շինված, որտեղ, նոյն իսկ ամենախիստ ձմեռ ժամանակ կարելի է օթեւան և կերակուր գտնել. Ճանապարհների բարեկարգութեան և մաքրութեան վրա հսկում է ինքը գիւղական հասարակութիւնը. Երկաթուղիները օրէցօր աւելանում են և գրեթէ բոլոր քաղաքներով երկաթուղային հաղորդակցութիւն կայ. Ֆինները մեծ խնայողութիւն են գործ դնում երկաթուղու շինութեան վրա և, ինչպէս յիշում է Պրոտոպոպով *), ամեն մի կիլոմէտրը հազիւ վերցնում է 60,000 մարկ ծախս (մի ֆիննակ. մարկը=38 կոպէկի), որովհետև—ասում է ռուս ճանապարհորդը—Ֆինլանդիայում անյայտ բան է ինժեներների գողութիւնը. Ընդհանուր շիտակութիւնը այնքան մեծ է, որ կարելի է երկաթուղիով ամեն տեսակ ուտելիք ուղարկել, ամենևին չամրացրած, այլ բաց և երբէք ոչ մի բան չի պակասի.

Շատ զարգացած է մանաւանդ տէլէֆօնային հաղորդակցութիւնը, ինչպէս և նաւային երթևեկութիւնը. Ոչ միայն քաղաքները, այլ և գիւղերը, գիւղական խանութները կապված են իրար հետ տէլէֆօնային հաղորդակցութեամբ և այդ անհրաժեշտ է, մանաւանդ ձմեռը, երբ ամբողջ երկիրը ծածկված է ձիւնով և սաստիկ ցուրտ է, այդ ժամանակ բնակիչների հաղորդակցութիւնը միմեանց հետ գրեթէ միայն տէլէֆօնով է կատարվում. Առհասարակ, ֆինլանդացին ունի այն ամենը, ինչ որ կեանքի համար անհրաժեշտ է, բայց ոչ շռայլութիւն և ինչ որ կարող է խնայել ժամանակը և աշխատութիւնը. Շոգենաւերը մտնում են ամենափոքրիկ նաւահանգիստները, ամենաանմշակ տեղերը և կատարում են ամեն տեսակ յանձնարարութիւններ. Առանց որ և է ձևականութեան մի քաղաքից միւս քաղաք, կամ մի գիւղից միւս գիւղ տալիս են տանելու զանազան ծրարներ, կապոցներ.

Երկու օր առաջ մենք մտանք Հանգէի մի մագազին նկարչութեան համար մի քանի իրեր գնելու. Մեր ուզած կտաւը չը կար. մագազինի տէրը ասաց, որ վաղը կը լինի, բերել կը տանք Հելսինգֆորսից (շոգենաւով 8 ժամվայ ճանապարհով հեռու է Հանգէյից).

—Բայց ինչպէս, հարցրի ես, կարող է այդ լինել.

—Շատ պարզ է. այժմ տէլէֆօնով կը խօսենք և առաջին դուրս եկող նաւով կամ երկաթուղիով կուղարկեն.

Ինչպէս տեսանք, ընդհանրապէս, Ֆինլանդիայի կլիման խիստ է, թէև հոլֆշտրէմը մեղմացնում է ամառը ջրերի ցրտութիւնը. Բայց այդ կլիման, դժնդակ բնութեան հետ միասին մշակել է տեղական ժողովրդի մի առողջ տիպ, որ աչքի է ընկնում իր ամուր, գրեթէ անսասան բնաւորութեամբ, նստակեցութեամբ և չարքաշ աշխատութեամբ, խնայողութեամբ և կարգապահութեամբ տնային տնտեսութեան մէջ, խիստ բարոյականութեամբ հասարակական յարաբերութիւնների և ընտանեկան կեանքի մէջ.

Ֆինն գրող Զ. Տօպէլիուս ահա ինչ է ասում ֆինն ժողովրդի մասին.

«Բնութիւնը, ճակատագիրը և աւանդութիւնները դրոշմել են ֆիննական տիպի վրա ընդհանուր կնիք, որը հեշտութեամբ նկատվում է օտարներից. Ընդհանուր բնորոշ յատկութիւններն են—անսասան, համբերատար, կրաւորական ույժ. հեզութիւն, ստիպողականութիւն՝ իր թարս կողմով—յամառութիւն. մտածողութեան դանդաղ, հիմնաւոր, խորին պրօցէսս, որից առաջանում է թէև կամաց-կամաց, բայց անդուլ բարկութիւն. հանդարտութիւն մահացու վտանգի ժամանակ, զգուշութիւն, երբ վտանգը անցել է. սակաւախօսութիւն, որ տեղի է տալիս անդուլ ճառախօսութեան հոսանքի. հակումն սպասել, յետաձգել, բայց յաճախ և շտապել, ուր կարիք չը կայ. անձնուիրութեան այն ամեն բանի, ինչ որ հին է և յայտնի և հակակրութիւն դէպի նորութիւնը. հաւատարմութիւն, պարտաճանաչութիւն, հնազանդութիւն օրէնքին, սէր դէպի ազատութիւնը, հիւրասիրութիւն, շիտակութիւն և խորին ձգտումն դէպի ներքին ճշմարտութիւնը, որ արտայայտվում է աստուածային անկեղծ և բառացի երկիւղածութեան մէջ. Ֆիննին կարելի է ճանաչել իր անհաղորդակցութեամբ, զսպված և փակված բնաւորութեամբ. Ժամանակ է պէտք, որ նա հալվի և վստահաբար վերաբերվի, այդ ժամանակ նա արդէն հաւատարիմ բարեկամ է դառնում. Նա յաճախ ուշանում է, յաճախ կանգ է առնում ճանապարհի մէջտեղ, առանց այդ նկատելու, ողջունում է պատահած ծանօթին. Նա արդէն լռում է այնտեղ, երբ աւելի լաւ է խօսել, բայց երբեմն և խօսում է այնտեղ, երբ աւելի լաւ է լռել. Նա աշխարհի ամենալաւ զինուորներից մինն է, բայց հաշիւների մէջ թոյլ է. Նա երբեմն տեսնում է իր ոտների տակ ոսկի, բայց խելքին չէ գալիս վերցնել. Նա աղքատ է մնում այնտեղ, ուր ուրիշները հարստանում են. Վերջապէս, նրա ընդհանուր դիմագիծն է՝ սէր դէպի հէքիաթները, երգերը, հանելուկները և հակումն դէպի երգիծաբանութիւնը».

Նախ քան մեր ճանապարհորդական տեղեկութիւններ սկսելը, մեզ պէտք է մի քանի խօսք ևս ասել Ֆինլանդիայի պետական, վարչական և դատաստանական կազմակերպութեան մասին.

(Կը շարունակվի)

*) Финляндія, Д. Протопопова, изданіе Поповой 1898 г.

ԲԵՐԼԻՆԻՑ գրում են հետեւեալը. «Յուլիսի 17-ին տեղւոյս համալսարանի մէջ տեղի ունեցաւ հրապարակային եւ հանդիսաւոր դոկտորութեան կոչումը պ. Տիգրան Բաղտասարեանի, որ իր դիսերտացիայի համար, հիւթ ընտրած էր. «Über die Hinterscheitelbeineinstellung»: Պ. Բաղտասարեանն իր բոլոր քննութիւնները վերջացնելով, ընդունեց համալսարանական վկայական—summa cum laude. Պ. Բաղտասարեանն Ալեքսանդրապոլ Նահանգի Հաղբատ գիւղից է. իր նախնական կրթութիւնը գիւղական դպրոցի մէջ ստանալէ վերջ, մտած է Շուշիի ռէալական դպրոցը, ուրկէ 1897-ին շրջանաւարտ եղած է: Արտասահմանի մէջ ուսած է 1 վերամսեակ Ծիւրիխի եւ 9 վերամսեակ Բերլինի համալսարանները: Համալսարանն [illegible] պ. Բաղտասարեանն վերադառնալով իր հայրենիքը, պիտի աշխատի մնայուն օգտակար հանդիսանալ իր հայրենիքին»:

—

ՇՈՒՇԻՑ մեզ գրում են. «Ամսիս 10-ի գիշերը, Շուշու գաւառի Նորշէն գիւղում, իր Թթենի այգում, օդի [illegible] ժամանակ, [illegible] գիւղացի Արզումանն Ալեքսեանը: Հանգուցեալը Թողել է վեց հոգուց բաղկացած մի ահագին գերդաստան, առանց ապրուստի մի որ և է միջոցի: Հանգուցեալ Արզումանը հոգով և սրտով քաջասիրտ և ազնիւ մարդ էր, միշտ պաշտպան և իր անձը զոհող հասարակաց շահերին, թէև առանց ուսումի և անգրագէտ: Եւ հէնց իր այդ ազնիւ յատկութիւններին զոհ գնաց հանգուցեալ Արզումանը: Մեր կողմերի հայ գիւղերի ջահիլները սովորութիւն են արել իրանց բոլոր քաջութիւնը իրանց հարեւանների և համագիւղացիների վրա բանեցնել, բարեկամանում են մօտիկ գիւղերի ծանօթ Թիւրք գողերի հետ, իրանց համագիւղացիներից, իրանց հարեւաններից ապրանք են գողանում և տալիս Թուրք գողերին ամենաչնչին գնով: Կիրակի, ամսիս 6-ին, գիւղի մէջ, հրապարակօրէն, հանգուցեալ Արզումանը պախարակում է գիւղի ջահիլներին այդպիսի վատթար ընթացքի համար, յանդիմանում է նրանց, և հրաւիրում է հասարակութեան առաջիկայ կիրակի, յուլիսի 13-ին, ժողով կազմել և կառավարութեան ձեռքը մատնել այդպիսի վատթար ընթացք բռնած ջահիլներին: Արզումանը խօսքը վերջացնում է յայտնի առածով. «հարկաւոր է փչացած և ցեւող ատամը հանել և դէն գցել, որպէս զի առողջ ատամները չը վարակվեն: Ահա այդ սպառնալիքի համար էլ սպանում են Արզումանին»:

—

Ալէքսանդրապոլի գաւառի ՀՈՌՈՄ գիւղից հաղորդում են հետեւեալը. «Վարդավառի օրը մեր քահանաներն ու ժողովրդի աւագները միաբանված՝ ժողովեցին գիւղացիներից 120 րուբլու չափ գումար, որով գնեցին երեք եզ և մի կով մատաղ անելու համար, որպէս զի այնուհետեւ իրանց գիւղի արտերն ու հանդերը ազատ մնան կարկուտից և երկնքից ուղարկած ուրիշ պատուհասներից: Մատաղացուներին տարան Թուխ-մանուկի սուրբ Խաչի դուռը, այնտեղ զոհեցին, ապա պատարագիչ քահանան և աւագները մի լաւ ճեղան պատրաստելով՝ կերան, խմեցին ու քէֆ արին, իսկ խեղճ երիտասարդներն էլ գիշերը գողացան զոհից մնացած բաժինը: Խելք առանց այն էլ աղքատ գիւղացու քրտինքով վաստակած կոպէկները և դրանով լաւ քէֆ անել. ինչի նման է, մինչդեռ այդ գումարով կարելի էր, օրինակ, գնել կարկուտ հեռացնող գործիք, կամ թէ այլ կատարելագործված գիւղատնտեսական գործիքներ և կամ վերջապէս այդ գումարը բաժանէին խեղճ և չքաւոր գիւղացիներին»:

—

ՓԻԲ գիւղից (Գանձակի գաւառ) մեզ գրում են. «Մեզ մօտ սկսվեց համաճարակ տաւարացաւ—դաբաղը, որ բռնում է անասուններին թէ բերաններից և թէ ոտքերից: Սոսկալի հիւանդութիւնը, որին այնքան էլ զոհ չեն գընում անասունները ժամանակաւորապէս ուժասպառ է անում և գետին պառկեցնում նրանց: Բերանների մէջ վէրքեր և բշտիկներ են դուրս գալիս, լեզուն, լնդերքը ու ոտների ամբակների արանքները վէրքերով ծածկվում են, որոնք եռում են և խեղճ անասուններին որդով ու չարաթներով առանց ուտելու և շրջելու պառկեցնում. շատերը ոտների պճեղները գցում են: Գիւղացին զրկվում է թէ դաշտային աշխատանքից—վարից և թէ կովերի կաթից: Գիւղացիք չը գիտեն այդ հիւանդութեան դէմ կռւելու միջոցները. նրանք հին սովորութեամբ չրի Ջրով լուանում են վէրքերը, բայց այդ դեղը ոչինչ օգուտ չէ տալիս»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Ռաշտ, յուլիսի 16-ին

Մեր հին նահանգապետ Նաարէյի-Սալթանէի գնալուց երկու ամիս յետոյ նորը, Հաքիմ Իւլ-Մուլքը հազիւ բարեհաճեց գալ: Ինչու գնաց հինը և ինչու նորը ուշացաւ: Նաարէյի-Սալթանէն Գիլանի նահանգում թէ ժողովրդի և թէ մեծամեծների կողմից վայելում էր անպայման յարգանք. Նրա գնալը շատերին վըշտացրեց և յիրաւի նա մի շինող և խաղաղասէր նահանգապետ եղաւ Գիլանի համար: Թուքարուն-Ռաշտ, և Ռաշտ-Փասխան խճուղիները շինեցին բացառապէս նրա ջանքով և գրեթէ նրա հաշւով, «Մուզաֆերէյիէ» կոչված ուսումնարանը նրա եռանդին էր պարտական իր գոյութիւնը, նրա օրով կառուցվեց և՛ քաղաքի միակ գեղեցիկ հրապարակի վրա «Վաթան» ուսումնարանը, որտեղ տիրում է եւրոպական մեթոդ դասախօսութեան, ինչպէս և՛ առաջնում: Քաղաքը գեղեցիկ հրապարակ ունեցաւ, մինչդեռ առաջ այդ հրապարակը մի աղբանոց էր և այլն: Այսքանը արտաքին բարելաւութիւն համարեց նա, իսկ ներքինը արդէն Պարսկաստանի որ և է նահանգի համար յուսալ չէր կարելի:

Նաարէյի-Սուլթանէն իր ուժեղ կամքի շնորհիւ պարբերաբար առիթներ գտնելով և զօրեղ հարուածելով հոգեւորականութեան պետերին իր պաշտօնավարութեան ժամանակի ընթացքում կարողացաւ Պարսկաստանի քաղաքակրթութեան հակառակորդ եղող այդ կաստայի ոյժը մեր նահանգում գրեթէ չեզոքացնել: Նա այդպիսի ցանկալի արդիւնքի հասնելու համար գործ ածեց շատ պարզավայել, նոյն իսկ տըգեղ միջոցներ, որոնք դարեր շարունակ սրբագործվել են, բայց և այնպէս հոգեւորականութիւնը նոյն իսկ բարիականութեան դէմ ահագին աղմուկ բարձրացնելուց յետոյ ստիպված եղաւ լռել, այն հոգեւորականութիւնը, որ իր նախորդին սպանելու համար քաղաքապետութեան պալատը քարկոծել, դռները խորտակել ներս էր թափվել՝ իր յետևից ունենալով ժողովրդի ահագին բազմութիւն: Այդ ուժեղ հակառակորդների ոյժը չեզոքացնելուց յետոյ Նաարէյի-Սալթանէն կարողացաւ իրան յանձնված նահանգում կաշառակերութեան և ժողովրդի հարստահարութեան առաջն առնել և դարձնել այդ սրբագործված սովորութիւնը անուղղի մի տարրկայ մեծամեծների և կալուածատէրերի համար: Նա մատչելի էր բոլոր հասարակութեան, մեծին ու փոքրին, աղքատին ու հարուստին:

Բայց ինչու հեռացրին նրան, ինչու պաշտօնանկ արին:

Ոմանք ասում են, որ հոգեւորականութիւնը «Մշակի» մշտական ընթերցողներին ծանօթ բարիական յուզումները առաջ բերեց նրան յաղթել կարենալու համար, և Թէհրանից նրան հրաւիրեցին միմիայն հոգեւորականութիւնը հանգստացնելու համար: Այսպէս ասողները պատկանում են պարսիկ կալուածատէրերի թւին, որոնք բացի իրանց տնից ու իրանց կալուածներից ուրիշ ոչ մի բանի մասին տեղեկութիւն չունեն, թէկուզ այդ բանը սպառնայ իրանց կեանքին: Մեզ թւում է սակայն, որ հոգեւորականութիւնը չէր աջողիլ այդպիսի մեծ յաղթանակ ունենալ, եթէ ուրիշ պատճառներ չլինէին. պատճառներ, որոնք մեծ դեր կատարեցին Պարսկաստանի քաղաքական-դիպլոմատիական այս խառն դրութեան ժամանակ: Մի ինտելիգէնտ պարսիկ, որ լաւ au courant է քաղաքական ընթացիկ գործերին, ասում էր ինձ մի քանի ամիս առաջ.—«Մենք հայրենասէրներ չունենք, մեր դիպլոմատները մեծից մինչև փոքրը պատրաստ են իրանց հայրենիքը ծախել սրան կամ նրան, եթէ իրանց մի պատառ կը խոստանան: Եւ ճիշտ որ այստեղ իւրաքանչիւր պաշտօնեայ, չունենալով իր պաշտօնի արժանի վարձատրութիւն և այդ պաշտօնը կապալով ձեռք բերելու համար, աշխատում է անպայման la grande partie-ն ձեռք բերելու համար պարտաւորված է խիղճն ու արդարադատութիւնը ծախել, նոյն իսկ հայրենիքը վաճառքի հանել: Շատ անգամ նոյն իսկ մեծ մինիստրը շատ չնչին յանցանքի համար գանահարութեան վտանգին ենթարկվելը ի նկատի է ունենում, այսպիսի պայմաններում բնական է, որ պաշտօնեան, ինչ աստիճանի որ լինի, չէ կարող իր պաշտօնին վայել կոչման բարձրութեան վրա լինել:

Թեհրանում կայ երկու ուժեղ կուսակցութիւն—պարսկական և թուրքական, առաջնի ներկայացուցիչը և արտայայտիչն է ներկայ մեծ մինիստր Սադրազամ Աթաբէգ-Ազամը, իսկ երկրորդի ներկայացուցիչը՝ Գիլանի ներկայ նահանգապետ Հաքիմ-իւլ-Միւլքը, որին Գիլան նահանգապետ ուղարկեցին միմիայն Թեհրանից հեռացնելու համար: Անգլիական կառավարութիւնը երկրորդ կուսակցութեան ջերմ պաշտպան է. երկրորդ կուսակցութիւնը իր կողմը ունի և նախկին Սադրազամին, որ այժմ աքսորված է իր սեփական գիւղերից մէկում Գիլան նահանգում, Ռաշտից մի քանի ժամվայ ճանապարհ հեռաւորութեան վրա, և հոգեւորականութիւնը, մանաւանդ թուրքական հոգեւորականութիւնը, որ այնքան ուժեղ ազդեցութիւն ունի ամբողջ Պարսկաստանում, մանաւանդ Ատրպատականում:

Մեծ մինիստր Աթաբէկը գտնվում է մեծ դժուարութիւնների հանդէպ. հակառակորդ կուսակցութիւնն էլ նոյնքան ուժեղ է, որքան իրը, և որ գլխաւորն է, հակառակորդ կուսակցութիւնը պատրաստ է իր նպատակներին հասնելու համար խառնակչութիւն ձգել երկրի մէջ: Շատ չնչին պատճառներ բաւական են անպատիժ գործելու համար: Մաքսային տարիֆը, եւրօպացիների մուտքը Պարսկաստան այնպիսի պատճառներ էին, որոնցով ահագին քանակութեամբ դրամ արտահանվում է, որի փոխարէն շատ քիչ բան է ներս մտնում: Ճիշդ է մաքսային եկամուտները պատկանում են պետութեան, բայց եւրօպացի պաշտօնեանը այնպիսի ռոճիկներ են ստանում, որոնք օրինակելի կարելի է համարել նոյն իսկ Եւրօպայի համար: Բացի այդ երկու ուժեղ պատճառներից թուրքերի կուսակցութիւնը շատ չնչին պատճառներ փնտռում է նոր խառնակութիւններ առաջ բերելու համար: Մի հիւպատոս (անգլիական), ինչ որ խռովութեան ժամանակ ասում է իմ բարեկամներից մէկին, թէ ամենաթեթև հասարակական մի բողոք բաւական է, որ իսկական revolte երևան գայ իրան յանձնված շրջանում.—Եւ այն ժամանակ հիւպատոսները դժուարութեամբ կարող կը լինենք պաշտպանել տեղական քրիստոնեաներին:

Իրերի այս դրութեան ժամանակ Աթաբէգ Ազամին, ներկայ մեծ-մինիստրին մնում էր, իրան հակառակորդ կուսակցութեան զօրաւոր ներկայացուցիչներին հեռացնել Թէհրանից, որոնցից է և մեր ներկայ նահանգապետ Հաքիմ-Իւլ-Մուլքը և իրան շրջապատել իրան համակրող մարդկանցով, որոնցից էր և մեր նախկին նահանգապետ Նաատէրի-Սալթանէն:

Գնաց հինը, եկաւ նորը, երիտասարդ կոչված կուսակցութեան ներկայացուցիչ, որ իր գալու օրից ցոյց տուեց շատ ուժեղ արտայայտվող պաշտօնական կառավարչական խստութիւն: Երանի թէ դրանք արտաքին ցոյցեր չը լինէին, այլ իսկապէս օգտակար լինէին մեր նահանգին: Նորին բարձրութիւն Հաքիմ-Իւլ-Միւլքը զարգացած ու աշխարհ տեսած մարդ է, և, ինչպէս ասում են, Թեհրանում դիւանագէտների հետ մօտ յարաբերութիւններ ունի:

Օտարական

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—«Münch Nachricht» լրագրին գրում են Լօնդօնից, որ այնտեղի պաշտօնական շրջաններում արդէն չեն աշխատում հաւատացնել, թէ ներկայ կառավարութիւնը երկու տարի եւս կը պահէ իշխանութիւնը իր ձեռքում: Կիսապաշտօնական կերպով արդէն յայտնված է, որ կառավարութիւնը կառաջարկէ ժողովրդին յայտնել իր կարծիքը ոչ ուշ, քան առաջիկայ 1904 թւականի մարտ ամիսը: Սակայն քաղաքական շրջաններում կարծում են, որ հազիւ թէ պարլամէնտական նոր ընտրութիւնները կարելի լինի յետաձգել մինչև մարտ ամիսը և թէ նրանք, հաւանականաբար, տեղի կունենան այս տարվայ նոյեմբեր ամսին: Այս գործում գլխաւոր դեր խաղում են այն երկպառակութիւնները, որոնք վաղուց արդէն սկսվել են կառավարչական կուսակցութեան մէջ Չէմբէրլէնի ֆինանսական նոր քաղաքականութեան առիթով: Մինիստրութեան կուսակից պատգամաւորներից շատերը կատաղել են. նրանք յաճախ դիմում են արմատական մամուլի օգնութեան, ամբաստանում են Բալֆուրին անհաճոյ հարցապնդումներով և անհամբեր սպասում են Բալֆուրի ճառին, որ նա պէտք է արտասանէ Շէֆֆիլդում, մինիստրական ճգնաժամ առաջացնելու համար: Կարծում են, Շէֆֆիլդում արտասանելիք իր ճառի մէջ Բալֆուր բացայայտ կերպով իրան համակարծիք կը հրատարակէ Չէմբէրլէնի հետ մաքսային հարցերում:

—«Vossische Zeitung» լրագիրը հաւատացնում է, որ բօլգարական Ֆերդինանդ իշխանը մտադիր է հրաժարվել բօլգարական գահից այն դէպքում, եթէ պետութիւնները որ և է կերպով չպաշտպանեն բօլգարական շահերը Մակեդոնիայում: Այն անաջողութիւնների պատճառով, որ Բօլգարիան ունեցաւ Մակեդոնիայում, իշխանի դրութիւնը խախտված է: Ցամենայն դէպս եթէ ոչ ինքը իշխանը, գոնէ բօլգարական այժմեան մինիստրութիւնը ստիպված պէտք է լինի հրաժարական տալ:

—Լօնդօնի քաղաքական շրջաններում չեն հաւատում, որ Ճապօնիան պատերազմ սկսէ Ռուսաստանի դէմ: Այնտեղ ենթադրում են, որ Ճապօնիան, եթէ մի այդպիսի քայլ անէ, կը յաղթվի, որովհետև Անգլիան ամենևին ցանկութիւն չունի օգնութիւն ցոյց տալ նրան ռուս-ճապօնական պատերազմի մէջ: Պատերազմական տրամադրութիւնը Ճապօնիայում աւելի եւս զարգացաւ այն ժամանակից, երբ 1902 թւականի յունվար ամսին Անգլիան դաշն կապեց Ճապօնիայի հետ: Անգլիայի համար ճապօնացիների այդ տեսակ տրամադրութիւնը անպատեհ էր, որովհետև Անգլիան իր դաշնադրութեան վրա նայում էր, իբրև խաղաղութեան մի գրաւականի վրա Հեռաւոր Արևելքում:

ԽԱՌԸ ԼՈՒՐԵՐ

«Русск. Вѣд.» լրագրի Բերլինի թղթակիցը գրում է հետեւեալը. «Գերմանական բազմաթիւ սինդիկատների միջև կայ մէկը, որի մասին մինչև այժմ շատ քիչ է յիշվել մամուլի և գիտնական հետազօտութիւնների մէջ, թէպէտև այդ հարցը պէտք է որ աւելի մօտ լինէր գրչի մարդկանց: Այժմ նրա մասին, վերջապէս, խօսեցին, աւելին կասեմ՝ պատերազմ յայտարարեցին նրան յանուն գիտութեան և լուսաւորութեան շահերի: Դուք գուշակում էք. որ խօսքը գերմանական գրավաճառների դաշնակցութեան մասին է:

Գերմանական գիտական գրուածքի կարիք ունեցող իւրաքանչիւր մարդուն լաւ յայտնի է, թէ ինչպէս թանգացել են այժմ գրքերը: 25 թերթից բաղկացած մի հատոր գրքի համար յաճախ ստիպված է լինում մարդ վճարել 10—12 մարկ, բժշկական գրուածքների համար—աւելի եւս, 60 երեսանոց փոքրիկ բրօշիւրը արժէ 2 մարկ. տարեկան չորս անգամ հրատարակվող գիտական ամսագրի տարեկան գինը 20 մարկ է: Թանգութիւնը մի փոքր մեղմանում էր այն դեղջով, որ գրավաճառներն անում էին իրանց մշտական կլիէնտներին,—այժմ այդ էլ անհետանում է հրատարակիչների սինդիկատի որոշմամբ Լայպցիգում արգելվածէ գաւառական գրավաճառներին առհասարակ որ և է զիջում անել գնողին, իսկ Բերլինում և Լայպցիգում որոշմամբ թոյլ տուեցին էլի զիջել 5%: Առանձին վաճառողը նոյնպէս անզօր է դիմադրելու, որպէս և գնողը. գրավաճառութեամբ պարապող իւրաքանչիւր անձն կախում ունի հրատարակիչներից, հրատարակիչները միացել են, ունեն իրանց մշտական բիւրօն Լայպցիգում և կտրականապէս յայտնեցին, որ ոչ միայն կրէդիտը կը փակեն, բայց և առհասարակ ամեն յարաբերութիւնները կը կտրեն այն գրավաճառների հետ, որոնք չեն ենթարկվի նրանց որոշմանը: Սինդիկատի գլուխ են կանգնած հրատարակչական գործի այնպիսի կէտերը, ինչպէս են Բրօկհաուզ, Մէյէր, Կօտտի,—ինչպէս կարողանայ մանր գրավաճառը կռիւ մղել նրանց դէմ: Եթէ չեմ սխալվում, Բերլինի փիլիսոփայ Պաուլսօնն էր առաջին գիտնականը, որը պատերազմ հրատարակեց հրատարակչական այդ միութեան դէմ: Նրա յօդուածները «National Zeitung»-ում զօրեղ տպաւորութիւն գործեցին, և անմիջապէս նրանց ազդեցութեան տակ՝ ագիտացիա սկսվեց համալսարաններում:

Երկու ամիս առաջ Լէյպցիգում կայացաւ համալսարանների և պոլիտէխնիկական դպրոցների ռէկտօրների համաժողով, ուր հրապարակական գրադարանների շատ կառավարիչների մասնակցութեամբ վճռվեց հիմնել առանձին դաշնակցութիւն «Akademischer Sehutzverein» անունով: Կանոնադրութեան համաձայն, դաշնակցութեան նպատակն է «ազդել հրատարակիչների գրավաճառների վրա գիտութեան, նրա աշխատաւորների և ընթերցող հասարակութեան շահերի համար»: Դաշնակցութիւնը հարկաւոր է համարում վերջ դնել այն սիստէմին, որ տիրում է այժմեան գրավաճառական շուկայում, որից համահաւասար վնասվում են թէ գրողները, և թէ ընթերցողները: Մի և նոյն ժամանակ նա հարկաւոր է համարում ի մի գումարել գրողներին և տալ նրանց յենակէտ հրատարակիչների հետ պայմանագիրներ կապելու ժամանակ, որոնք մեծ մասամբ միակողմանի պայմանագրի բնաւորութիւն են կրում ի նպաստ դրամատէրերի: Այդ նպատակով դաշնակցութիւնը նշանակում է խորհրդատու մշտական յանձնաժողով և յանձն է առնում հեղինակի շահերի պաշտպանութիւնը: Մի և նոյն ժամանակ այդ դաշնակցութեանը յարող գիտնականները և գրողները կարծես մի տեսակ հեղինակների դաշնակցութիւն են կազմում հրատարակիչների դաշնակցութեան դէմ, պարտաւորվելով հրատարակչին պայմաններ դնել ոչ միայն վարձատրութեան, այլ և գրքի գնի և նրա տարածման եղանակի վերաբերմամբ:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

23 յուլիսի

ԿԻԵՎ. Նախագծված են ընդարձակ շինարարական աշխատանքներ պօլիտէխնիկական ինս-

տխուռ․ւում։ Խնդրվում է 2,069,000 րուբլու կրէդիտ, որը մտադրութիւն կայ բաժանել երեք հերթի։ Մերձակայ ապագայում խնդրըվում է 800,000 րուբլի։

ԵԿԱՏԵՐԻՆՕՍԼԱՎ։ Տեղական վերակազմված լեռնային ինստիտուտի առաջին կուրսում կան 60 վականսիաներ, որոնցից 10-ը բարձր ուսում ունեցող անձանց համար։

ՀՌՕՄ։ Կարդինալ Սարտօ պապ է ընտրված։

ՀՌՕՄ։ Առաւօտեան 11 ժամ 50 րոպէին կարդինալ Մակկի Ս. Պետրոսի մայր տաճարի արտաքին պատշգամբից յայտնեց պապի կայացած ընտրութեան մասին, աւելացնելով, որ կարդինալ Սարտօ ընդունում է Պիոս X-ի անունը։ Հրապարակի վրա կանգնած զօրքերը զինւորական պատիւներ տուեցին և հազարաւոր ամբոխ հաւաքվեց հրապարակի վրա։ Պիոս X պապը 12 ժամ 10 րոպէին երեւաց տաճարի ներքին պատշգամբի վրա և օրհնեց ամբոխը, որը ոգեւորված բացագանչութիւններով պատասխանեց։

ԼՕՆԴՕՆ։ Անգլիական պարլամենտական գործիչների փոխ-այցելութիւնը ֆրանսիական պատգամաւորներին Պարիզում նշանակված է նոյեմբերի 25-ին նոր տոմարով։

ԼՕՆԴՕՆ։ Համայնքների ժողովը երրորդ ընթերցանութիւնից յետոյ ընդունեց նաւատորմին վերաբերեալ օրինագիծը։

ԱԼՏԷՆԲՈՒՐԳ։ Այսօր կատարեցին դուքս Էրնէստի կառավարութեան յիսնամեայ յոբելեանը։

ՍՕՖԻԱ։ Թիւրքաց աղբիւրից տեղեկութիւններ են ստացված, որոնք հաստատում են Բ. Դրան խաղաղասէր քաղաքականութիւնը, սակայն տեղական աղբիւրներից լուր է ստացված, որ հակասում է այդ տեղեկութեանը։ Երկու ռումբերի անսպասելի պայթիւնը Սալօնիկում նոր անկարգութիւններ առաջացրեց Մակեդօնիայում։

ՍԻՄԼԱ։ Փոխարքան հաղորդեց օրէնսդրական խորհրդում, որ ընդունում է կառավարութեան առաջարկութիւնը իր պաշտօնական լիազօրութիւնները երկարաձգելու մասին։

ՄԱԴՐԻԴ։ Մինիստր-նախագահ Վիլլավերդէ յայտնեց, թէ իր Պարիզ եղած ժամանակ ինքն սպանիական դեսպանի հետ քննում էր միայն առևտրական դաշնագիրներին վերաբերեալ հարցը և ամենևին չէր զբաղվում որ և է նոր դաշնակցութիւն կապելու նախագծով։

ԲԵՐԼԻՆ։ Անթել հեռագրի հարցի վերաբերեալ միջազգային կոնֆէրէնցիան բացեց իր նիստերը յուլիսի 22-ին կէսօրին։ Եկան Գերմանիայի, Ռուսաստանի, Անգլիայի, Ֆրանսիայի, Իտալիայի, Աւստրօ-Ունգարիայի, Ամէրիկայի և Սպանիայի ներկայացուցիչները. ընդամենը մօտ 40 մարդ։

ԼՕՆԴՕՆ։ Համայնքների ժողով։ Երբուրգ հարցնում է, թէ արդեօք ծովապետութեան վարչութիւնը դիտաւորութիւն ունի լրացնել նաւաշինութեան վերաբերեալ օրինագիծը այն հանգամանքի պատճառով, որ Ռուսաստանը ծովապետութեան նախահաշիւը կազմելու ժամանակից ընթացիկ տարվայ համար սկսեց երկու պատերազմական նաւ կառուցանել Սև ծովի վրա։ Ծովապետութեան գործերի պարլամենտական քարտուղար Ֆօրստէր առարկեց, որ ծովապետութեանը յայտնի չեղաւ որ և է նոր հանգամանք, որ ստիպէր նրան Երբուրգի առաջարկած միջոցներն ընդունելու և որ այն հանգամանքը, որ Ռուսաստանը մտադրութիւն ունէր վերոյիշեալ երկու նաւերը կառուցանել, յայտնի էր ծովապետութեանը ծախսի նախահաշիւը կազմելու ժամանակ։ Եթէ այնպիսի հանգամանքներ պատահէին, որ նախատեսած չը լինէր ծովապետութիւնը, այն ժամանակ համայնքների ժողովին կանվէին համապատասխան հաղորդագրութիւններ, սակայն այդպիսի հանգամանքներ դեռ ևս չը կան։

ՊՕՐՏ-ԱՐԹՈՒՐ։ Ջիֆուից հաղորդում են մի սարսափելի թշուառութեան մասին. տեղատարափ անձրևի պատճառով, լեռներից ահագին հեղեղատներ ուղղվեցին դէպի քաղաքը, աւերելով տները և տանելով ծովը կամուրջներ, դրամ և մարդկանց. հեղեղատները և ծովը կազմեցին յորձանք, մէկ վերստ տրամագծով, ուր պտտվում էր բոլոր տարվածը, իսկ յետոյ դուրս գցվեց կրկին ափը։ Խեղդվեցին 700 մարդ և 2000 մարդիկ մնացին անտուն և ապրուստի միջոցներից զուրկ։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԷԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ժամերը նշանակված են Պետերբուրգի հաշւով, փակագծում Թիֆլիսի հաշւով)

Արագ գնացք Թիֆլիսից—Բաթում ամեն օր դուրս է գալիս առաւօտեան 9 ժ. 39 ր. (10 ժ. 37 ր.) հասնում է Բաթում երեկոյեան 8 ժ. 3 ր. (9 ժ.)։

Արագ գնացք Բաթումից—Թիֆլիս ամեն օր դուրս է գալիս երեկոյեան 10 ժ. 24 ր. (11 ժ. 22 ր.), հասնում է Թիֆլիս առաւօտեան 8 ժ. 44 ր. (9 ժ. 42 ր.)։

Փօստատար գնացք Բագուից դուրս է գալիս երեկոյեան 9 ժ. 18 ր. (10 ժ. 16 ր.), հասնում է Թիֆլիս ցերեկվայ 4 ժ. 25 ր. (5 ժ. 23 ր.), դուրս է գալիս Թիֆլիսից երեկոյեան 5 ժ. 20 ր. (6 ժ. 18 ր.), հասնում է Բաթում առաւօտեան 6 ժ. 5 ր. (7 ժամ 3 րոպէին)։

Մարդատար գնացքը Բագուից դուրս է գալիս ցերեկվայ 1 ժ. 3 ր. (2 ժ. 1 ր.), հասնում է Թիֆլիս առաւօտեան 6 ժ. 5 ր. (7 ժ. 3 ր.), դուրս է գալիս Թիֆլիսից առաւօտեան 6 ժ. 51 ր. (7 ժ. 49 ր.), հասնում է Բաթում երեկոյեան 6 ժ. 58 ր. (7 ժ. 56 ր.)։

Փօստատար գնացքը Բաթումից դուրս է գալիս գիշերվայ 9 ժ. 23 ր. (10 ժ. 21 ր.), հասնում է Թիֆլիս ցերեկվայ 10 ժ. 10 ր. (11 ժ. 8 ր.), դուրս է գալիս Թիֆլիսից ցերեկվայ 10 ժ. 51 ր. (11 ժ. 49 ր.), հասնում է Բագու առաւօտեան 5 ժ. 8 ր. (6 ժ. 6 ր.)։

Մարդատար գնացք Բաթումից դուրս է գալիս առաւօտեան 9 ժ. 39 ր. (10 ժ. 37 ր.), հասնում է Թիֆլիս երեկոյեան 10 ժ. 3 ր. (11 ժ. 1 ր.), դուրս է գալիս Թիֆլիսից երեկոյեան 10 ժ. 34 ր. (11 ժ. 32 ր.), հասնում է Բագու ցերեկվայ 3 ժ. 2 ր. (4 ժ.)։

Փօստատար գնացքը դուրս է գալիս Թիֆլիսից դէպի Երևան երեկոյեան 11 ժ. 32 ր. (12 ժ. 30 ր.), հասնում է Երևան 5 ժ. 14 ր. (6 ժ. 12 ր.), հասնում է Կարս 2 ժ. (2 ժ. 58 ր.)։

Փօստատար գնացքը Կարսից դուրս է գալիս ցերեկվայ 3 ժ. 57 ր. (4 ժ. 55 ր.), հասնում է Ալէքսանդրօպօլ երեկոյեան 7 ժ. (7 ժ. 58 ր.), Երևանից դուրս է գալիս 11 ժ. 6 ր. (12 ժ. 4 ր.), հասնում է Թիֆլիս առաւօտեան 5 ժ. 11 ր. (6 ժ. 9 րոպէին)։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր բացի կիրակի օրերից։

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզանաւ. հիւանդ.

ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆՑ—10—11 ժ. մորթու, վեներական և վիրաբուժութիւն։

Զ. Ի. ՔԱՐԱՆԱՍԵԱՆՑ—11—12 ժ. մանկաբարձութեան կանանց և երեխայոց հ.

Կ. Ի. ԳԶԵԼԻԵՎ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի հ.

Գ. Ա. ԹԱՐԽԱՆԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ. երկուշ. չորեք. ուրբաթ։

Ա. Գ. ԿԱՐԱԳԵՕԶԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ. երեքշ. հինգշ. շաբաթ։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Ն. Ն. ՌՕՍՏՕՄՔԵԿՈՎ—5—6 ժ. վիրաբուժ. մորթու և վեներական հ.

Լ. Վ. ԲԱՐՏՕԼԴ—6—7 ժ. նեարդային (էլեկտրօբուժ) ներքին և վեներական հ.

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՇՉԵՐԲԻՆԻՆԱ—7—7½ ժ. մանկաբարձութեան և կանանց հ.։

Գ. Ա. ԹԱՐԽԱՆԵԱՆՑ—7½—8 ժ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—8—8½ ժ.

Վճարը 50 կ. չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Օ. Տ. ԱԴՎԱՆԻՏԵԱՆ—ատամն. ծաղկահատ և բժշկական մարմնամարզ. դիմել 11—1 ժ.։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
բժշկապետ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ

ՇՈՒՇՈՒՄ

պարապում եմ հոգևոր դպրոց մտնող և վերաքննութիւն ունեցող աշակերտների հետ։

2—6 Լեոն Յովսէփեան

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

ՕՐ. Ս. ՃԵՐՄԱԶԱՆԵԱՆ

ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԻՆ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է ՄԱՆԳԼԻՍՈՒՄ,
ՀԱՍԱՆ-ՋԱԼԱԼԵԱՆԻ ԱՄԱՐԱՆՈՑՈՒՄ

93—105

Լոյս տեսաւ և բաժանորդներին ուղարկվեց

ՐԱՖՖԻԻ

ՈՍԿԻ ԱՔԱՂԱՂԸ

Հեղինակի պատկերով, գինն է 1 ր., փառակազմ 1 ր. 60 կ. Ճանապարհածախս իւրաքանչիւր օրինակին 20 կոպէկ։ Պահեստը գտնվում է հրատարակչի՝ Թադէոս Ս. Բունիաթեանցի մօտ, Բագւում։ Նոյն տեղից կարելի է ստանալ նաև նոյն հեղինակի միւս աշխատութիւններից նրանք, որոնք չեն սպառված։ Կարելի է ստանալ նաև բոլոր հայ հեղինակների գրուածքները։

Մեր հասցէն՝ Баку, книжная торговля Татевоса А. Бунятянца. 6—10

Ֆինանսների նախարարութեան իրաւասութեան տակ գտնվող

ՀԱՇՈՒԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻ

Հեղինակ «Առևտրական, գործարանական և նաւթարդիւնաբերութեան հաշւապահութեան ձեռնարկի», որ ֆինանսների նախարարութեան ուսումնական բաժնի կողմից ընդունված է իբրև ուսուցչական ձեռնարկ առևտրական դպրոցներում և նրանց գրադարաններում

ՍՈՎՈՐԵՑՆՈՒՄ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ ԵՆ

Երկու սեռի անձանց՝ գործնական ձևով հաշւապահութիւն 4½ ամսում։

ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔԻ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐՆ ԵՆ

1) Իտալական կրկնակի հաշուապահութիւն արդիւնագործութեան բոլոր ճիւղերի վերաբերեալ, վաճառականական, բանկային, յանձնարարական, գործարանական, նաւ. նաւթարդիւնաբերական և նաւթագործական հաշւապահութիւն։ 2) Առևտրական թւաբանութիւն։ 3) Առևտրական թղթակցութիւն։ 4) Մուրհակային և առևտրական օրէնքներ։ 5) Վայելչագրութիւն և ուղղումն ամենավատ ձեռագրի։ 6) Ռուսարանութիւն համրիչի վրա։ 7) Գրելու վարժութիւն «Րէմինգտօնի» գրելու մեքենայի վրա (կամաւոր)։

Կուրսերի համար դասատուներ են հրաւիրված համալսարանական կրթութիւնով և իրանց գործին մասնագէտ մարդիկ, որոնք հաստատվել են իրանց պաշտօնում ֆինանսների նախարարութեան ուսումնական բաժնի կողմից. գեղագրութեան համար ևս հրաւիրված է մի գեղագիր նկարիչ։

Ընդունելութիւն ամեն օր ժամը 5 մինչև 7 երեկ.։ Պարապմունքները սկսվում են 1903 թ. սեպտեմբերի 15-ից պարբերաբար ամեն 4 ամիս, ամսական օր ճաշից յետոյ՝ 60 րուբլի վճարել ամբողջ դասընթացքի համար։

Դասընթացքը աւարտողներին տրվում են, ֆինանսների նախարարութեան թոյլատրված ծրագրի համաձայն, ատեստատներ։

Ցանկացողներին խնդրում են դիմել գրաւոր կերպով կամ անձամբ կուրսերի հիմնադրին՝ Թիֆլիսում, Н. В. Абраамяну, Николаевская ул. № 46, ամենայն օր։ Ծրագիրն ուղարկվում է ձրի։

Վերևում յիշված ձեռնարկը ծախվում է Ռուսաստանի բոլոր գրավաճառանոցներում։ Օտարաքաղաքացիները գիրքը գնելու համար կարող են դիմել հեղինակին, առանց պոստի ծախս վճարելու։ Գինն է 3 ր. 50 կոպէկ։ (կ. և. հ.) 3—25

ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ ԳՐԱԽԱՆՈՒԹՈՒՄ

Վ ա ճ ա ռ վ ու մ ե ն

Գեղարուեստական ալբոմ, Այվազովսկու յիշատակին նուիրված, չքեղ կազմով գինն է 5 ր., Գեղարուեստական ալբոմ հայ գործիչների, Տէր-Աստուածատրեանի, կազմով 4 ր., Գեղ. ալբոմ հայրենի յիշատակների, Մարիմ-Գնունի, 1 ր. 50 կ., Գեղ. ալբոմ Կարս քաղաքի և այլն, Լալայեանի, 1 ր. 50 կ., Գեղ. ալբոմ Աղբիւր-Տարագի 2 ր., Գեղ. ալբոմ. Հայկ. տեսարաններից.—Անիի միջնաբերդը, Սանահնի ընդհանուր տեսարանը, Սևանայ եկեղեցին, ս. Էջմիածնի նորակառոյց թանգարանը և այլն. ընդամենը 80 պատկեր չքեղ կազմով 40 րուբլի։ Պատկերներ Թուրքաց աշխարհի տեսարաններից ստէրէօսկոպի համար, Վոսկի, գինն է 11 ր., ստէրէօսկոպով 16 ր.։ Լուսանկար ժողովածու Անիի աւերակների 15 ր., ստէրէօսկոպով 20 ր., պատկեր Գամառ-Քաթիպայի, մեդալիօն արծաթաջուր 3 ր., նոյնը բրօնզից 2 ր., Պօստ-կարտեր որոնք արժեն 5 կ.—Խրիմեան, Ներսէս Ե., Աբովեան, Վարժապետեան, Ալիշան զանազան տեսակ, Գրիգոր Արծրունի, Նազարեան, Նալբանդեան, Տերենց Պօոշեան, Շահազիզ, Սունդուկեան, Աճարոնեան, Սրվանձտեան, Պապայեան, Լէօ, Րաֆֆի, Աղամեան, Կարա-Մուրզա, Մխիթարեան միաբանութիւն, Ջանշեան, Պեշիկթաշլեան, Պալասանեան, Ս. Ղազար, տարազք հայկական եկեղեցւոյ։ Գունաւոր պօստ-կարտեր, որոնք արժեն 10 կ.—Արմենուհի, Ալիշան, Աւարայրի դիւցազները, և տարազ հայոց եկեղեցւոյ։

Դիմել.—Книжный магазинъ „Гуттенбергъ", Тифлисъ, д. Лалаева, на Дворцовой улицѣ, Г. Галустяну. 3—3

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

„ՆԱԴԵԺԴԱ"

ծովային, գետային և ցամաքային ապահովագրութեան, ապրանքների տեղափոխութեան և գոյքերը կրակից ապահովագրելու համար։

ՀԻՄՆՎԱԾ Է 1847 ԹՒԻՆ

Հիմնական դրամագլուխը . . . . . **1,650,000** րուբլի
Պահեստի դրամագլուխը . . . . . **2,664,808** »

I. ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ.

Աւելի քան 800 գործակալութիւններ եւրոպական Ռուսաստանի, Կովկասի, Միջին Ասիայի, Սիբիրի և հեռաւոր Արևելքի բոլոր նշանաւոր տեղերում, նոյնպէս և ներկայացուցիչներ արտասահմանի գլխաւոր քաղաքներում.

Տեղափոխութիւն ամեն տեսակ բեռների և իրերի, որոնց ընդունելութիւնը և յանձնումը կատարվում է թէ տանը և թէ պահեստներում ու խանութներում։

Ցանկացած բեռների ուղարկվողների կողմից առաջարկված պայմաններով (վերադիր չեքեր ի հաշիւ ուղարկողների, դրամի փոխադրութիւն (переводъ) բեռները յանձնելու տեղը հասցնելու համար և այլն)։

Ապահովութիւն բեռների արժանաւոր պայմաններով առանձին տեղերում ապահովագրելով նրանց պահեստներում, որի համար շատ կէտերում կան ընդարձակ պահեստներ, յատկապէս բեռներ պահելու համար։

II. ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Սեփական մարդատար, ապրանքատար և ձգող շոգենաւեր, ծովային և գետային նաւեր (70 նաւ)։

Բեռների և մարդատար նաւերի պարբերական հաղորդակցութիւն Վոլգա գետի բոլոր նաւահանգիստների մէջ, Րիբինսկից մինչև Աստրախան և Կասպից ծովի բոլոր նաւահանգիստների մէջ, Աստրախանից մինչև Պարսկաստանի ափերը։

Ամենաընդարձակ պահեստներ Նիժնիում (սիբիրական նաւամատոյցի վրա), Աստրախանում, Բագւում և Կրասնովօդսկում։

Բեռները անընդհատաբար ուղարկելու համար ընկերութեան շոգենաւագնացութիւնը համաձայնութիւն է կապել երկաթուղիների հետ։ Այն ապրանքների տեղափոխութեան համար, որոնք ուղարկվում են Ռուսաստանից Պարսկաստան և Պարսկաստանից Ռուսաստան, գոյութիւն ունի առանձին, բացառիկ արտօնութիւններով, համաձայնութիւն Պարսկական ապահովագրական և տեղափոխութեան ընկերութեան հետ։

III. ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ։

ա) Ապահովագրութիւն բեռների, որոնք տեղափոխվում են թէ ցամաքային և թէ ջրային ճանապարհներով (ծովերով և գետերով)։

բ) Ապահովագրութիւն կրակից ամեն տեսակ գոյքերի։

գ) Ապահովագրութիւն ամեն տեսակ դժբաղդ դէպքերից ճանապարհին ամեն տեսակ նաւերի, շոգենաւերի, տաղաւարանաւերի, վագոնների և վագոն-ցիստերնների։

դ) Ապահովագրութիւն թանգագին իրերի և արժէքաւոր թղթերի, որոնք ուղարկվում են պոստով, ցամաքային և ծովային ճանապարհներով, համաշխարհային պոստային դաշնակցութեան բոլոր կէտերի մէջ։

Ապահովագրութիւններ ընդունվում են ինչպէս վարչութեան, այնպէս էլ ամեն տեղ ընկերութեան բոլոր գործակալութիւնների մէջ։

Բացի տեղափոխութեան պարապող գործակալութիւններից, կրակից ապահովագրելու գործերով մասնաւորապէս զբաղվում են էլի աւելի 350 գործակալութիւններ։

Ս. Պետերբուրգի «Նադեժդա» ընկերութեան վարչութիւնը գտնվում է Ս. Պետերբուրգում, Ադմիրալտէյսկի պրոսպէկտի վրա, № 10-րորդ տանը։

Լիազօրներ—ծովային շոգենաւագնացութեան համար՝ Բագւում, գետային շոգենաւագնացութեան համար՝ Նիժնի-Նովգորոդում։

Թիֆլիսի գործակալութիւնը—Դվորցովայա փողոցի վրա, վրաց ազնուականների տանը։ Տելեֆոն № 108 (Ե. Ա. Կ.) 111—120